

67-72-45/1
15.04.19

До спеціалізованої вченої ради
К 35.052.23
у Національному університеті
«Львівська політехніка»
за адресою:
м. Львів, вул. Кн. Романа, 1/3

ВІДГУК

офіційного опонента

завідувача кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів Харківського національного університету внутрішніх справ доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Шендрика В.В. на автореферат та дисертацію **Грицак Христини Михайлівни «Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом як захід забезпечення кримінального провадження»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес; криміналістика і судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Процесуальний примус виконувати певні дії для забезпечення належності й ефективності кримінального провадження передбачає обмеження прав і свобод його учасника/учасників через застосування заходів забезпечення кримінального провадження (далі – ЗЗКП). Такі заходи мають обов'язковий характер й обумовлюються метою провадження.

Згідно з аналізом судово-слідчої практики, у частині тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, як одного із заходів забезпечення кримінального провадження, простежується негативна тенденція, яка виражається у непоодиноких випадках допущення слідчими помилок, коли клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом не стосується такого «спеціального права» або ж узагалі не містить підстав для обмеження відповідних прав, у зв'язку з

цим слідчі судді у більшості випадків відмовляють слідчим у задоволенні клопотань вказаного виду.

Однією з необхідних складових поліпшення ситуації у досліджуваній автором сфері є комплексний аналіз теоретичних і практичних положень та розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення практики застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом.

Науковий аналіз й оцінка змісту дисертації. Актуальність теми дослідження полягає, що вперше комплексно досліджено процесуальні особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом.

З дослідження видно, що розкриття цієї проблематики вимагало від автора опрацювання відповідних положень теорії організації, управління, інформації, криміналістики, кримінального права, оперативно-розшукової діяльності, теорії судових експертиз, встановлення логічного та змістовного зв'язку окремих аспектів цих наук з теорією кримінального процесу.

Автором правильно обрана методологія і методика дослідження, застосовані відповідно до загальноприйнятих стандартів і критичних зауважень, свідчить про репрезентативність висновків, які винесені автором на захист.

Дисертація Х. М. Грицак має достатню емпіричну базу. Автором проаналізовані матеріали анкетування 240 працівників оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України, працівників судової влади, прокуратури, незалежної професії адвоката; результати вивчення 120 ухвал та клопотань кримінальних проваджень щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом; статистичні дані правоохоронних органів України та суду. Крім того, здійснено аналіз наукових публікацій і довідкових видань із

питань застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом.

Структура дисертації, логіка і послідовність розгляду питань, рівень аргументованості основних положень і висновків, форма викладення матеріалу та оформлення дослідження відповідають чинним вимогам до написання дисертаційних робіт.

У першому розділі «Правові та наукові основи застосування заходів забезпечення кримінального провадження (стан дослідження)» здійснено огляд історіографії нормативного закріплення та практичного застосування заходів забезпечення кримінального провадження; проаналізовано сучасну концепцію цих заходів, зокрема і тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом; визначено суб'єктний склад застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі і тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом.

Дослідження процесу становлення заходів забезпечення кримінального провадження як процесуальних заходів впливу на підозрюваного дозволило зробити автору аргументований висновок про те, що тривалий час зберігалася свавілля й абсолютизація державної влади над судовою чи слідством. Згодом, передавши владу суду та поліції, процесуальний примус почав розвиватися, розширюючи заходи забезпечення провадження та можливість альтернативи вибору залежно від скоєного; за період еволюції заходи забезпечення кримінального провадження були втілені у три основні форми: порука, тримання під вартою («віддача за пристава»), підписка про невиїзд.

Окрім цього, дисертантом охарактеризовано правову природу та визначено головні ознаки кримінального процесуального примусу, мету застосування та завдання, яке водночас необхідно виконати; досліджено основи сучасного законодавства зарубіжних країн щодо регламентації застосування заходів забезпечення кримінального провадження на

прикладі Федеративної Республіки Німеччина, Республіки Польща, Республіки Молдова, Швейцарії, Румунії тощо; розглянуто основні положення рішень Європейського суду з прав людини, які вирішують окремі питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження; здійснено правовий аналіз найбільш змістовних законопроектів, які стосуються внесення змін до кримінального процесуального законодавства щодо посилення застосування тих чи інших заходів забезпечення кримінального провадження.

Водночас, у першому розділі роботи здобувачкою проведено ґрунтовне дослідження одного з головних учасників процесу застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а саме здійснено аналіз функцій слідчого судді під час ухвалення рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом.

Заслуговує схвальних відгуків проведений автором детальний аналіз листів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, положення КПК України, практики національних судів та практики Європейського суду з прав людини щодо вирішення питання про наявність достатніх підстав та обґрунтованої підозри для застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом.

Другий розділ дисертації «Організація та порядок застосування процесуальних заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом» присвячений дослідженню нормативно-правових актів й організаційних основ застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом.

Автором цілком виправдано відзначається, що тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом під час застосування як

процесуального заходу має двоякий характер. Цей захід може застосовуватися «самостійно» на підставі рішення слідчого судді з метою тимчасового вилучення документів, які підтверджують користування спеціальним правом. А, з іншого боку, може застосовуватися після такого вилучення, під час затримання особи в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України.

Обґрунтованим також є висновок Х.М. Грицак про те, що функція суддівської дискреції зводиться до оцінки наявних або потенційних ризиків, що можуть існувати всупереч меті кримінального провадження. Відтак під час вирішення питання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя зобов'язаний взяти до уваги низку обставин, зокрема: правову підставу для застосування тимчасового обмеження, достатність доказів, які вказують на вчинення кримінального правопорушення, наслідки такого обмеження.

Автором небезпідставно висловлюється думка про необхідність застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом для блокування веб-ресурсів і створення Реєстру сайтів, заблокованих за рішенням суду.

Окрім того, у другому розділі детально проаналізовано процес застосування на практиці заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом.

У третьому розділі дисертації «Процесуальні заходи забезпечення кримінального провадження з тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом» висвітлено питання правової регламентації окремо визначених у КПК України процесуальних заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження спеціального права, а саме: права на керування транспортним засобом або судном; права на полювання; права на здійснення підприємницької діяльності.

Розглянуто практичні питання, пов'язані з рішеннями слідчих суддів про застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження спеціального права на керування транспортним засобом/судном.

Заслуговує на увагу умовивід автора, зроблений на підставі аналізу численної судової практики, про те, що необхідність у документальному підтвердженні аргументу про наслідки для інших осіб та, власне, наявність зв'язку між користуванням водійськими правами і негативним впливом через обмеження такого права (наприклад, робота) посідає чільне місце у практиці, проте не в нормативному формулюванні.

Слід відмітити пропозицію здобувачки стосовно доцільності виокремлення у кримінальному законодавстві злочинів, які були вчинені на воді, як категорію поряд із наявним спеціальним суб'єктом – працівником підприємства водного транспорту. У процесуальному законодавстві визначено, що один із заходів забезпечення кримінального провадження, а саме тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом – правом на керування судном, застосовується в загальному порядку на досудовому слідстві щодо підозри у скоєнні кримінального правопорушення «на воді».

У третьому розділі слушно наголошено про те, що закріплене у процесуальному законодавстві право на тимчасове обмеження користування зброєю, яка не призначена для полювання, проте використовувалася саме з цією метою, може слугувати якісно новим превентивним заходом попередження вчинення протиправних дій. Відтак, розглядаючи право на використання зброї, пояснено його в контексті зайняття мисливською діяльністю. Водночас, із урахуванням цього, здобувачкою цілком справедливо запропоновано обмежувати тимчасове право власника дозволу на зброю – право використовувати зброю з метою полювання.

Обґрунтовано, що держава за допомогою реєстрації надає особі право на зайняття підприємницькою діяльністю в тій чи іншій сфері, однак право підпису фінансових документів є спеціальним правом, похідним від прав підприємця, і не може застосовуватися як спеціальне в порядку, передбаченому для реалізації такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

З огляду на викладене, у роботі вдосконалено низку положень про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом як ефективного заходу забезпечення кримінального провадження; обґрунтовано необхідність здійснення оцінки ризиків під час прийняття рішення про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом; проаналізовано специфіку застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом – правом на керування транспортним засобом/судном, правом на полювання, правом на зайняття підприємницькою діяльністю; зроблено висновки щодо доцільності внесення змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства України в частині блокування веб-ресурсів та створення Реєстру веб-сайтів, заблокованих за рішенням суду.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дисертація є вагомою частиною наукового здобутку вітчизняної науки, який присвячено питанню дослідження процесуальних особливостей застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом. Окрім того, в дисертації використовується нове бачення застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом через призму вивчення та ретельного аналізу практичної роботи слідчих, прокуратури та слідчих суддів на досудовому слідстві. У науковій роботі розроблено й обґрунтовано низку положень, що вирішують конкретні наукові

завдання, характеризуються науковою новизною, мають важливе теоретичне і прикладне значення для застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом.

Практичне значення отриманих дисертантом результатів визначається теоретико-прикладною спрямованістю та пропозиціями, які можуть підвищити ефективність діяльності уповноважених підрозділів у частині дотримання прав і свобод громадян під час тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом.

Зміст висновків проведеного автором дослідження та наведені в них рекомендації дають підстави стверджувати, що здобувачка досягла поставленої перед собою мети і виконала визначені завдання.

Основні положення, висновки дисертації, оприлюднені Х.М. Грицак, викладено у десяти наукових публікаціях, із них п'ять статей – у наукових фахових виданнях, зокрема одна стаття – у науковому виданні іноземної держави, п'ять публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Наукові публікації автора дисертації у повній мірі передають її зміст.

Виконані дисертація та автореферат відповідають вимогам, що висуваються МОН України до кандидатських дисертацій.

Незважаючи на позитивно теоретичну і практичну цінність дисертаційного дослідження Х.М. Грицак, разом з тим необхідно зупинитися на окремих дискусійних положеннях і упуцненнях, які присутні у роботі.

1. Відповідно до вимог МОН України у разі наявності слів, які повторюються у тексті роботи більше двох разів, такі слова виносяться на початку роботи у окрему рубрику під назвою «Перелік умовних позначень». Така рубрика присутня у роботі на сторінці 18, однак у тексті автореферату у рубриці «Структура та обсяг дисертації» згадана рубрика для наведення наявних у роботі скорочень названа «Перелік умовних скорочень».

2. Згідно з вимогами до оформлення авторефератів дисертацій, предмет дослідження змістовно визначає тему (назву) дисертаційної роботи. Зважаючи на це, визначений автором предмет дослідження – організаційно-правові основи застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом, сформульований не зовсім коректно і потребує уточнення.

3. Оскільки у дисертанта всі роботи виконані одноосібно, то виділяти окрему рубрику «Особистий внесок здобувача» у вступі роботи було зайвим.

4. У підрозділі 1.1 дисертації «Генеza уявлень про заходи забезпечення кримінального провадження» проаналізовано розвиток теорії та практики застосування заходів забезпечення кримінального провадження. На мій погляд, для підвищення теоретичного значення роботи варто було б, окрім комплексного розгляду ретроспективного аспекту, більш ґрунтовно окреслити основні етапи наукової думки за розв'язуваною проблемою, стисло, критично висвітлюючи та аналізуючи роботи попередників з досліджуваної та суміжних тематик.

5. У дисертації недостатньо висвітлені питання правового регулювання діяльності уповноважених підрозділів, пов'язаної із тимчасовим обмеженням у користуванні спеціальним правом, про що свідчить відсутність окремого підрозділу, присвяченого згаданому аспекту. Крім того, потребує додаткового пояснення позиція автора щодо доцільності заміни у КПК України терміну «заходи забезпечення кримінального провадження» на «заходи кримінального процесуального примусу» та доповнення ч. 2 ст. 152 КПК України абзацом 2 в такій редакції: «при врахуванні наслідків тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом для інших осіб слідчий суддя повинен брати до уваги ступінь впливу та взаємозалежність життєвих обставин та спеціального права».

6. У дисертації недостатньо досліджені питання взаємодії уповноважених підрозділів при застосуванні заходів забезпечення

кримінального провадження у виді тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом.

Зазначені зауваження спрямовані на уточнення й доповнення окремих положень дисертації, а в низці випадків є дискусійними і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Х.М. Грицак.

З наведеного вище можна зробити висновок, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю й достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація Грицак Христини Михайлівни «Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом як захід забезпечення кримінального провадження», відповідає вимогам, які передбачені «Порядком присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 та вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а автор цього дослідження – Грицак Христина Михайлівна, на основі її прилюдного захисту заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

**Завідувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та розкриття злочинів
Харківського національного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
Заслужений юрист України**

В.В. Шендрик